

ROD U GRAMATIČKOM OPISU IMENICA (PRILOG STABILNOSTI KATEGORIJE IMENIČKOG RODA)

Sanja Šubarić, Univerzitet Crne Gore, sanjas@t-com.me

10.31902/fl.20.2018.2

UDK 811.163.4'367.622

Apstrakt: Poznato je da se kategorija imeničkog roda u literaturi određuje na različite načine, a u ovom radu predočićemo njen status u „prvoj službenoj gramatici crnogorskoga jezika“. Suočićemo se sa morfološkim određenjem roda i ukazati na manjkavosti gramatičkog opisa imenica utemeljenog na takvom određenju. Potaknuti konkretnim opisom, ali i pedagoškom praksom i leksikografskim iskustvom, ovim radom zastupamo sintaksičku prirodu imeničkog roda i nastojimo da aktuelizujemo pitanje njenog neopravdanog zanemarivanja i negiranja. Datom opisu pristupamo primarno iz perspektive činjenice da se u crnogorskim školama izučava četvoroimeni nastavni predmet – *Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost*, ali da je za nastavu jezika predviđena isključivo udžbenička literatura utemeljena na *Gramatici crnogorskoga jezika*.

Ključne riječi: imenice, gramatički rod, referencijalni rod, muški/ženski/srednji rod, dvorodnost, nominativni nastavak, imenička paradigma, gramatički broj, modifikatori, kongruencija/slaganje.

0. Opštepoznato je da jezici svijeta imaju različit broj rodova. Svaki jezik koji se odlikuje gramatičkom kategorijom roda mora razlikovati najmanje dva, ali postoje i jezici sa više od deset rodova, kao i oni kojima nije svojstvena kategorija roda odnosno u kojima je uloga roda sasvim ograničena (turski, finski, engleski...). U jezicima koji se govore na prostoru nekadašnjeg srpskohrvatskog jezika imenice se ne mijenjaju po rodovima već je svaka pojedinačno određena pripadnošću nekom od njih – prema sistemu sa tri roda razlikuju se kao imenice muškog, ženskog ili srednjeg roda. Dakle, u njima su imenice rodno nepromjenljive što znači da im je rod inherentan, a kao njihovo stalno svojstvo određuje se i kao selektivna kategorija (upor.: Pišković 2011a: 20, 21; Marković 2013: 111, 233; Piper, Klajn: 51, 54). Različiti oblici iste imenice uglavnom imaju isti rod, pa je za razliku od kategorije broja ili kategorije padeža imenički rod kategorija koja nema paradigmu.

Naravno, već se pisalo o tome da se u srpskoj, hrvatskoj i bosanskoj literaturi rod određuje na različite načine – morfološki, sintaksički, ili pak kriterijumom koji objedinjuje morfološki,

morfosintaksički i leksički odnosno paradigmatški i kongruencijski način (Tafrá 2005: 88; Pišković 2011a: 23–24). S obzirom na činjenicu da definicija gramatičkog roda nije opšteprihvaćena i da otuda iste imenice u različitim gramatikama, rječnicima, udžbenicima i priručnicima, imaju različit rod, ovom prilikom komentarišemo status kategorije imeničkog roda u „prvoj službenoj gramatici crnogorskoga jezika“ (Čirgić, Pranjković, Silić: 15). U tom smislu provjeravamo i udžbeničku literaturu namijenjenu nastavi *Crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti*¹. Konkretnoj problematici

¹ Na ovom mjestu, primarno radi čitalačke publike izvan granica Crne Gore, ukazujemo i na problematičnost naziva nastavnog predmeta čijim sadržajem se izučavaju 'službeni jezik' Crne Gore (crnogorski) i 'jezici u službenoj upotrebi' u Crnoj Gori (srpski, bosanski i hrvatski) kao normirani sistemi. Naime, do školske 2004/05. u crnogorskim školama izučavao se nastavni predmet *Srpski jezik i književnost*, a od 2004/05. taj naziv je zamijenjen nazivom *Maternji jezik i književnost*. Školske 2011/12. umjesto *Maternjeg jezika i književnosti* uveden je *Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* (Rješenje Ministarstva prosvjete i sporta od 15. septembra 2011). S obzirom na činjenicu da se nastavni proces izvodi prema udžbenicima crnogorskog jezika (izdanja Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva iz Podgorice) jasno je da je zastupljenost naziva srpskog, bosanskog i hrvatskog jezika u imenovanju nastavnog predmeta samo formalnost bez sadržajnog utemeljenja, kojom su nadležne institucije htjele pokazati političku korektnost. Dakle, bez obzira na aktuelni naziv nastavnog predmeta činjenica je da se u crnogorskim školama ne koriste udžbenici, gramatike i pravopisi srpskog, bosanskog i hrvatskog jezika. Da je konkretan naziv određen političkim stavovima a ne (socio)lingvističkim činjenicama, pokazuje i njegova grafička uobličienost odnosno neadekvatno upotrijebljena crtica; ona je upotrijebljena kao spojni znak elemenata polusloženice iako nije riječ o polusloženičkom spoju – u spojevima ove vrste upotrebu crtice uslovljava interfiks -o- i nepromjenljivost prve sastavne jedinice (*iračko-iranski, slovenačko-srpski, kao i njemačko-italijansko-japanski...*). Ako su tvorci četvoročlanog naziva nastavnog predmeta upotrebom crtice htjeli da ukažu na ravnopravan odnos spojenih pridjeva odnosno naziva, istina je da je pravopisni učinak drugačiji – suprotno pretpostavljenoj intenciji crtica sugerise zbirnu objedinjenost razdijeljenih pojmova/naziva (*crnogorski-srpski*) u odnosu na pojmove/nazive koji slijede (*bosanski, hrvatski*). Ne treba isključiti ni pretpostavku da je crtica upotrijebljena (iz neznanja) u značenju (odmaknute) crte – kojom bi se sugerisao službeni primat crnogorskog jezika i njegova opozicija u odnosu na srpski, bosanski i hrvatski, dok bi zarezi bili u funkciji načelne ravnopravnosti srpskog, bosanskog i hrvatskog jezika. Pokazatelj jezičke i nastavne konfuzije jeste i činjenica da su na Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore zastupljeni kao posebni odsjeci – *Studijski program za crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti* i *Studijski program za srpski jezik i južnoslovenske književnosti*, a da se kao opšti predmet na filološkim grupama za strane jezike, završno sa školskom 2016/17. izučavao samo *Srpski jezik*. Novim akreditovanim programima taj predmet odnosno naziv zamijenjen je *Crnogorskim jezikom*. Rezultat jezičke politike koju vode političari, izvan domena lingvistike i sociolingvistike, jeste i postojanje zasebnog Fakulteta za crnogorski jezik i književnost – nezavisno od državnog univerziteta; na njemu se izučava 'arhaična' varijanta crnogorskog jezika, koja je i standardizovana podrškom Ministarstva prosvjete i nauke 2009. odnosno 2010. Na *Studijskom programu za obrazovanje učitelja* (pod okriljem Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore) novim programom pak (od školske 2017/18) umjesto *Srpskog jezika*, saglasno nazivu predmeta u osnovnim i srednjim školama, predviđen je

pristupamo sa iskustvom predavača koji se u nastavnoj praksi suočava sa dilemama studenata pri određivanju imeničkog roda, ali i sa sasvim neposrednim iskustvom da i lingvisti kao članovi istog leksikografskog tima kategoriju imeničkog roda tumače na različite načine. I nastavno iskustvo i leksikografska praksa svjedoče nam o dominantnosti poimanja kojim se imenički rod svodi na morfološku markiranost, a to znači i o indirektnom negiranju gotovo univerzalne Hockettove definicije roda² – kao kategorije sa sintaksičkom realizacijom. 'Nesintaksički' pristup imeničkom rodu saglasan je sa službenom gramatikom crnogorskog jezika. Potaknuti takvim stanjem, ovim radom zastupamo sintaksičku prirodu imeničkog roda i nastojimo da aktualizujemo pitanje njenog neopravdanog zanemarivanja i negiranja. Konkretnim komentarima ukazaćemo na sporna mjesta gramatičkog opisa imenica utemeljenog na morfološkom određenju njihovog roda.

1. U *Gramatici crnogorskoga jezika* u poglavlju naslovljenom *Morfologija*, prije nego su predstavljene vrste riječi, posebno su izdvojene morfološke kategorije, a kao odlika crnogorskog jezika izdvojeno je njih devet. Među njima svoje mjesto ima i kategorija roda. Ona nije definisana, već je konstatovano da se prema toj kategoriji razlikuju imenice muškog, ženskog i srednjeg roda. Usputno primjećujemo da nije ekspliciran odnos pojmova morfološka kategorija i gramatička kategorija i da data tumačenja ne pokazuju nadređenost pojma gramatička kategorija – tim prije jer je pojam sintaksičke kategorije (kao vida gramatičkih) sasvim izostavljen (upor. Silić, Pranjaković: 37, 38), a rod, broj i padež, primarno određeni kao morfološke kategorije, u nastavku se, u tumačenju imenica, imenuju kao gramatičke. Uopštenim određenjem roda kao morfološke kategorije sugerisano je se da se i imenički rod određuje prema gramatičkoj morfemi / nastavku – samim oblikom imenice odnosno paradigmatski? Inicijalnim izdvajanjem roda kao morfološke, a ne kao gramatičke kategorije, diskvalifikuje se činjenica o njenoj sintaksičkoj

četvoroimeni predmet *Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik*. Sa druge strane, isti nastavni sadržaji na privatnom univerzitetu *Mediterranean* objedinjeni su nazivom *Maternji jezik*, a izvjesno je da taj nastavni predmet izučavaju npr. i studenti albanske nacionalnosti? Dakle, situacija je takva da su društvena i politička podijeljenost usloville i jezičke podjele i iznudile nelogična, neprincipijelna i lingvistički neutemeljena rješenja unutar obrazovnog sistema. Naziv školskog predmeta *Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost* potvrđen je novim Rješenjem Ministarstva prosvjete od 28. marta 2017. godine.

² Iako je riječ o definiciji staroj (i aktuelnoj) gotovo šezdeset godina, navodimo je jer i na taj način želimo da doprinesemo njenoj afirmaciji, prvenstveno unutar nauke o jeziku na prostoru Crne Gore: *Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words* (Hockett: 231).

realizaciji, koja se ogleda u gramatičkim afiksima pridjevskih riječi odnosno u karakteristikama imenici pridruženih riječi. Svakako, morfološko određenje roda nije neopravdano s obzirom na riječi kojima je rod flektivno/promjenljivo svojstvo – tzv. trorodne riječi (pridjeve, lične zamjenice za treće lice, pridjevske zamjenice, glagolske pridjeve, brojeve jedan i dva³, redne brojeve), ali nije prihvatljivo za imenički rod kao inherentno/nepromjenljivo obilježje koje se pokazuje tek povezanošću riječi na sintaksičkoj ravni.

U uvodnom dijelu kao gramatička obilježja izdvojene su i kategorija broja i kategorija padeža. I jedna i druga, prethodno prepoznate kao morfološke kategorije⁴, određuju se u stvari načinom iskazivanja. Broj je predstavljen kao kategorija koja se iskazuje nastavcima za jedninu i množinu, a kategorija padeža „padežnim oblicima u jednini i množini“ (Čirgić, Pranjković, Silić: 68). Iako takvo određenje može biti diskutabilno iz više razloga, ovom prilikom samo ukazujemo da se konkretnim formulacijama zatamnjuje uloga amalgama kao pokazatelja i broja i padeža.

U opštim napomenama o imenicama kao vrsti riječi, i rečenicom – „Neke imenice imaju dva roda i stoga dvije deklinacije“ (Čirgić, Pranjković, Silić: 68), potvrđuje se pristup koji vodi ka poistovjećivanju kategorije imeničkog roda sa deklinacijskom vrstom; implicitni sadržaj date formulacije sugerira da imenice različitih rodova ne mogu imati paradigmu iste vrste, tj. da se u istoj deklinacijskoj vrsti ne mogu naći imenice različitih rodova? Ipak, citiranoj konstataciji oponiraju i sami primjeri, pri čemu autori sasvim očigledno na gramatičku dvorodnost datih primjera, kao imenica koje nemaju referencijalni rod, ukazuju sintaksičkim kriterijumom – zamjenicom *taj* pokazana je rodna različitost (*taj bol / ta bol, taj svrabež / ta svrabež, taj kino / to kino, taj auto / to auto*), a to znači i sintaksička ostvarenost imeničkog roda (na taj način autori su i sami osporili opravdanost primarnog svrstavanja roda u morfološke kategorije). Konkretno – imenice *bol* i *svrabež*, prva tvorbeno nemotivisana, a druga kao izvedenica sa sufiksom *-ež*, kolebaju se između ženskog i muškog roda i to pokazuju i različitim deklinacijama, dok imenice *kino* i *auto*, kao imenice stranog porijekla, bez obzira na moguću kolebljivost između muškog i srednjeg roda, imaju promjenu iste vrste. Zapravo, dvorodnost posljednje dvije imenice „ne korelira ni sa semantičkom ni

³ Broj *dva* ima dva oblika – isti oblik za muški i srednji rod, a poseban za ženski.

⁴ Marković ističe da je padež u hrvatskom jeziku „ponajprije semantičko-sintaksička kategorija, koja se može i ne mora realizirati morfološki“ – ne može se svesti samo na morfologiju (iskazuje se i predlozima, i tonovima i redosljedom riječi) (2013: 246, 268).

s morfološkom bifurkacijom“ (Pišković 2011a: 153). Dok kod imenica tipa *bol* i *svrabež* promjena roda uslovljava i tip deklinacije, imenice *kino* i *auto*, i kao imenice muškog i kao imenice srednjeg roda dekliniraju se po istom tipu promjene. U vezi sa ovim pomenućemo da autorka Pišković dvorodnost imenica tipa *bol* i *svrabež* u hrvatskom jeziku naziva „morfološkom“ – jer „korelira sa razlikom u morfologiji, odnosno s pripadnošću sklonidbenoj vrsti“ (2011a: 150, 151), a naše mišljenje je da se i u ovom slučaju morfološkim određenjem zapostavlja činjenica da je slaganje sa modifikatorima primarni pokazatelj imeničkog roda. Pritom, imamo u vidu i to da ista autorka u predstavljanju pitanja koje intrigira pažnju lingvista – da li je rod determinisan deklinacijom ili je deklinacijska vrsta uslovljena rodnom – konstatuje da deklinacijska vrsta imenica tipa *bol* zavisi isključivo od toga jesu li muškog ili ženskog roda. Dakle, u slučaju tih imenica (*bol*, *svrabež*, *trulež*...) autorka ukazuje na determinisanost deklinacijske promjene rodnom⁵, pa tim prije određenje „morfološka dvorodnost“ može biti upitno. Svakako, treba pomenuti i to da u *Gramatici crnogorskoga jezika* nije data informacija o rodu množinskih oblika imenica tipa *kino* i *auto* – da u množini isključivo odnosno pretežno (?) imaju vrijednost srednjeg roda⁶, niti su te imenice kao pozajmljenice kolebljivog roda (*taj auto / to auto*) distancirane u odnosu na pozajmljenice koje u jednini i množini imaju različite, ali unutar broja stabilne rodne vrijednosti – tipa *kimono*, *loto*, *bingo*, *korzo*...

⁵ Ipak, tu činjenicu, sasvim razumljivo, ne smatra sistemskim dokazom za uslovljenost „fleksije rodnom“ (Pišković 2011a: 25, 26).

⁶ U Rječniku uz *Pravopis crnogorskoga jezika* kao množinski oblik imenice *auto* naveden je samo oblik srednjeg roda *auta*, a imenica *kino* nije zastupljena u rječničkom popisu. U *Normativnoj gramatici srpskog jezika* Matice srpske iako je imenica *auto* data zajedno sa imenicama stranog porijekla na *-o* koje su u jednini muškog roda, a u množini „najčešće srednjeg roda“, njen množinski oblik osporen je napomenom da umjesto oblika množine *auta* „obično se kaže *automobili* (mn. od *automobil*), *kola* (razg.), ili se upotrebi neki opisni izraz“ (Piper, Klajn: 70). *Gramatikom srpskog jezika za strance* oblik *to auto* kvalifikovan je kao nestandardan (kao i *to finale*) i precizirano je da su imenice stranog porijekla na *-o* i *-e* muškog roda, a u množini – ukoliko znače nešto neživo – srednjeg roda (Mrazović: 235). U jednotomnom *Rečniku srpskoga jezika* Matice srpske (2007) uz imenicu *auto* stoji oznaka muškog roda, bez informacije o rodu množinskog oblika, što bi trebalo da znači da je rod stabilan u odnosu na broj. U *Gramatici bosanskoga jezika* imenica *auto* izdvojena je kao jedina imenica muškog roda na *-o* koja znači neživo, a koja se i u množini realizuje u muškom rodu – *auti* (Jahić, Halilović, Palić: 204). Na isti način imenica *auto* određena je u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr.: 112). Marković u *Uvodu u jezičnu morfologiju* u vezi sa tom imenicom komentariše pomjeranje od standardnog oblika muškog roda ka regionalnom obliku srednjeg roda „(južna Hrvatska, Hercegovina)“ (2013: 271). U zaista temeljnoj studiji *Gramatika roda* u razvrstavanju dvorodnih imenica hrvatskog jezika na *-o* i *-e* „za što neživo“, koje su uglavnom stranog porijekla, imenici *auto* nije posvećena posebna pažnja (2011a: 153, 155, 181; upor. i 176).

predstavljene kasnije u opisu obrazaca promjene imenica muškog roda na *-o* i *-e*. U slučaju ovih posljednjih imenica – *kimono, loto, bingo, korzo...*, različitost roda u jednini i množini zapravo i nije jasno identifikovana: formulacija da se „u množini mijenjaju kao imenice srednjega roda“ kao da oponira činjenici da su njihovi oblici množine zaista srednjeg roda? Pritom, iako je decidno rečeno da je riječ o imenicama koje imaju „i oblike množine“, tri od ukupno šest ilustrativnih imenica označavaju vrstu plesa odnosno igre (*tango, loto, bingo*), i kao takve nisu uobičajene u oblicima plurala (kao ni pozajmljeni nazivi sportova – *džudo, vaterpolo, polo...*). Premda su njihovi pluralni oblici tvorbeno mogući, izbor primjera trebalo je prilagoditi početnoj konstataciji (da pozajmljenice na *-o* koje označavaju neživo „imaju i oblike množine“) ili pak dopuniti napomenom o njihovoj ograničenoj upotrebi. Važno je reći i da je u identifikaciji pozajmljenica sa završetkom *-o* prenebregnuta i činjenica da među njima ima i onih, istina rijetkih, koje se odlikuju stabilnim srednjim rodnom u oba broja (uticaj oblika domaćih imenica srednjeg roda): *violončelo, čelo, leno, geslo...*, a primjetno je da su izvan norme ostale i imenice stranog porijekla na *-e* sa značenjem neživog – *finale, bijenale, trijenale*⁷, koje u svakodnevnom izrazu, pa i u stručnoj literaturi pokazuju kolebljivost roda⁸. Očigledno je da je singularna dvorodnost imenica stranog porijekla sa završetkom *-o*, koje označavaju neživo, svedena na par primjera – *kino* i *auto*, bez normativnog objašnjenja i izuzimanja od ostalih imenica istog tipa koje imaju različite ali stabilne rodove u jednini i množini (*kimono* – *kimona*). Ono što je izvjesno jeste i da je *Gramatikom crnogorskoga jezika* singularnom obliku *auto* mimo norme tradicionalno primjenjivane na prostoru crnogorskog jezičkog izraza, pa i mimo aktuelnih normi ostalih jezika koji se govore na prostoru nekadašnjeg srpskohrvatskog jezika, uz uobičajen muški dodijeljen i srednji rod. Sve u svemu, dvorodnost konkretnih pozajmljenica u *Gramatici crnogorskoga jezika* svedena je na šturu i nepreciznu egzemplarnu konstataciju, koja ne doprinosi stabilnosti sistema roda – umjesto sadržajnog i konkretno uobličenog opisa gramatičke pojave, ponuđena je formalna intervencija, kao iskorak iz tradicionalnog normativnog uzusa u uzus regije i kolokvijalni izraz (*taj auto / to auto*). Iako stručna literatura pokazuje da je kolebljivost roda pozajmljenica

⁷ Nastavak opisa pokazaće da nisu prepoznate ni pozajmljenice na *-e* sa stabilnim srednjim rodnom: *tuce, meze, tane...*

⁸ Npr. u *Rečniku srpskoga jezika* (2007) uz odrednicu *finale* primarna je oznaka srednjeg roda, dok je oznaka muškog roda odvojena zagradama; njena množina data je u obliku srednjeg roda. Imenice *bijenale* i *trijenale* predstavljene su kao imenice stabilnog muškog roda u jednini i množini.

gramatička pojava koja se opire apsolutnoj odnosno čvrstoj normi, mišljenja smo da u gramatičkim priručnicima njen opis treba utemeljiti na dominantnim kriterijumima dodjeljivanja roda pozajmljenicama i osvijetliti većim brojem pojedinačnih primjera. Pozajmljenice na *-o* i *-e* koje nemaju referencijalni rod trebalo bi uopšteno identifikovati kao dvorodne u odnosu na broj („morfološki supletivizam” – Tafra 2005: 81) – sa stabilnošću muškog roda u jednini (uticaj nemarkiranog⁹ muškog roda) i srednjeg u množini (uticaj domaćih zajedničkih imenica sličnog oblika), a odstupanja i moguća pomjeranja predstaviti primjerima odnosno konkretnim popisom pojedinačnih imenica.¹⁰

U nastavku, u uvodnim napomenama, autori konstatuju i da „Treba razlikovati gramatičku kategoriju roda imenica od pola pojma koji one označavaju“ (Čirgić, Pranjko, Silić: 68), što obrazlažu imenicama tipa *gazda, paša*, kao i vlastitim imenicama *Nikola, Ilija* – one su predstavljene kao imenice ženskog roda (tipa *žena, trava*) koje referiraju na osobe muškog pola. Iako je ilustrovana njihova veza sa modifikatorskim riječima – *taj gazda* i *silan paša*, iz pristupa autora proizilazi da ona nije pokazatelj gramatičkog roda, te i da su *taj gazda* i *silan paša* ženskog roda? Saglasno sugestiji o razlikovanju roda i pola i saglasno datim primjerima, možemo pretpostaviti da je stav autora da referencijalni rod ne utiče na gramatički ni u slučaju imenica tipa *izdajica, varalica, ubica, izjelica, kukavica...*¹¹? Ipak, one su kao imenice koje se značenjski odnose na osobe oba pola izostavljene iz uvodnog dijela, a autori se ne upuštaju u komentarisanje odnosa njihovog gramatičkog i referencijalnog roda ni prilikom opisa imenica sa završetkom *-a*. Složenost tog odnosa nije umanjena izostavljanjem konkretnih komentara iz gramatičkog opisa – naprotiv, korisnicima *Gramatike* ostaje upitanost u vezi sa ispravnošću formi tipa *veliki varalica* i *velika varalica*. Izvjesno je međutim da će mnogi izvorni govornici, koji intuitivno prepoznaju značenjsku motivisanost konkretnih oblika, posebno ako je dio njihovog školskog znanja i

⁹ Termin *nemarkirani/neobilježeni* koristimo u uobičajenom lingvističkom značenju – „nemarkirani član neke opozicije smatra se osnovnim, neutralnim i obuhvatnijim, jer on može da uključi i ono što je markirano...“ (Bugarski: 86). Pišković predočava tvrdnju, pa i drži se nje, da je „neobilježen onaj rod kojega je najveći broj imenica u kojemu jeziku“. Pišković 2012: 64; upor. Pišković 2011a: 40, 41, 176–178.

¹⁰ Opis pozajmljenica na *-o* trebalo bi proširiti primjerima onih na *-io* i dopuniti podatkom o pozicionom *j* koje je karakteristično za njihove zavisne padeže: *Mario, Marija, Mariju...*; *radio, radija, radiju...*, kao što je to urađeno u slučaju imenica tipa *žiri-ø* (upor. Čirgić, Pranjko, Silić: 73).

¹¹ Imenice ovoga tipa u literaturi se uobičajeno prepoznaju kao imenice *opšteg* ili *zajedničkog* roda odnosno kao imenice koje imaju dva referencijalna i dva gramatička roda.

činjenica da pridjev dobija rod, broj i padež od imenice uz koju stoji, biti zbunjeni tumačenjem iz koga (implicitno) proizilazi da su oblici *veliki varalica* i *velika varalica* ženskog roda, ili pak da oblik *veliki varalica* nije normativan? U odnosu na početnu konstataciju (da treba razlikovati kategoriju roda imenica od pola pojma koji one označavaju), a imajući u vidu da se u opisu tri puta na isti način naglašava pripadnost imenica tipa *gazda* i *Ilja* imenicama ženskog roda (Čirgić, Pranjeković, Silić: 68, 70, 74), očigledna je zapostavljenost svih ostalih imenica koje karakteriše nepodudarnost gramatičkog i referencijalnog roda – npr. onih koje su gramatičkog muškog, a referencijalnog ženskog: *djevojčurak, curetak, curičak...*, ili pak onih koje oblikom gramatičkog muškog roda referiraju na osobe oba pola: *student, pisac, profesor...* One kao takve nisu prepoznate ni uvodnim napomenama, ni opisom imenica muškog roda na -ø. U smislu odnosa rod – pol komentaram su mogle biti izdvojene npr. i imenice koje označavaju osobe muškog ili ženskog pola, a pripadaju gramatičkom srednjem rodu – *momče, djevojče, posinče...*

2. Unutar poglavlja *Promjena imenica* izdvojena su tri potpoglavlja – *Imenice muškoga roda, Imenice ženskoga roda* i *Imenice srednjega roda*. Dakle, imenice su primarno razvrstane prema kategoriji roda, a ne s obzirom na deklinacijsku vrstu, kao skupinu imenica (razičitih rodova) objedinjenu paradigmom¹² (upor. Ostojčić: 54–61; Stanojčić, Popović: 80–90). Njihovo grupisanje određeno je nastavkom nominativa jednine, a na osnovu toga dâ se zaključiti da se u *Gramatici crnogorskoga jezika* imenički rod izvodi iz flektivnog afiksa oblika nominativa jednine. Deklinacijske vrste ne prepoznaju se kao inherentno imeničko obilježje (upor. Marković 2013: 111, 233, 243) i nisu imenovane, već su prema nominativnom završetku predstavljeni obrasci po kojima se imenice određenog roda mogu mijenjati. Naše suočavanje sa ovom vrstom razvrstavanja ide u prilog stavu koji je autorka Pišković iznijela povodom Maretićeve klasifikacije imenica (iz 1899. g.): „Nastojanje da se dva imenička obilježja (rod i sklonidbena vrsta) povežu i obuhvate u jedinstvenoj klasifikaciji imenica obično rezultira nepreglednošću i zanemarivanjem jednoga od tih obilježja“ (2011a: 62). Naime, iz podjele date u *Gramatici* proizilazi da imenice muškog i srednjeg roda imaju iste gramatičke morfeme u nominativu jednine – *-o, -e* i *-ø*, da je završetak *-ø* svojstven imenicama sva tri roda,

¹² Iako je razvrstavanje imenica po rodovima zastupljeno i u nekim novijim gramatikama hrvatskog jezika, savremena hrvatska lingvistika u tom pogledu nije jedinstvena, pa su poznati stavovi autora za koje je takav pristup „neočekivan“ (Pišković 2011a: 67) i metodološki manjkav (Marković 2013: 269). Upor. i Bošnjak-Botica, Gulešić-Machata.

da završetak *-e* imaju imenice muškog, srednjeg i „neke vlastite imenice“ ženskog roda, dok gramatičku morfemu *-a* u nominativu jednine imaju isključivo imenice ženskog roda?¹³ Samim tim jasno je da imenički rod nije svodljiv na završetke nominativa jednine, a to znači i da u *Gramatici crnogorskoga jezika*, s obzirom na primarni pristup, pitanje kriterijuma određivanja imeničkog roda ostaje otvoreno.

3. Dakle, imenice muškog roda prepoznate su kao one koje u nominativu jednine imaju završetak *-o*, *-e* i *-∅*, uz napomenu (odvojenu uglastim zagradama), koja je kao konstatacija data i u uvodnom dijelu opisa – da imenice sa gramatičkom morfemom *-a* u nominativu jednine ukoliko označavaju muškog referenta, gramatički pripadaju imenicama ženskog roda.

Kako razvrstavanje imenica i njihov opis pratimo u datom slijedu, najprije ćemo se zadržati na tvrdnji da imenice koje u nominativu jednine imaju nastavak *-o* ili *-e* i označavaju bića – nemaju oblike množine: *striko, đedo, Branko, Vojo, Bane...* (u udžbeniku *Crnogorski jezik za II razred gimnazije* (Čirgić, Šušanj: 55) za iste imenice ne navode se primjeri i kaže se da „uglavnom nemaju množinu“)? Dati primjeri sugerišu da množinu nemaju dvosložni hipokoristici i dvosložna vlastita imena sa dugouzlaznim akcentom (*striko, đédo, déle; Vójo, Báne*), kao ni muška imena sa osnovom na *sonant + k* (*Brânko*), ali prema uvodnoj tvrdnji množina se osporava i vlastitim imenicama tipa: *Dànilo, Kârlo, Vlätko, Bòško, Taràilo, Ćòso...* – dakle, imenima i prezimenima različite fonološke uobličivosti. Dâ se pretpostaviti da po istom principu bez množine ostaju i svi apelativi sa 'hipokorističnim *-ko'* (Klajn: 140): *čupavko, prljavko, trapavko, naduvenko, stidljivko...*? Negiranje pluralnih oblika konkretnih imenica jeste u stvari kontinuitet u odnosu na gramatiku i udžbenike tradicionalno prisutne u crnogorskom obrazovnom sistemu (Stevanović: 190; Ostojić: 56). Iako je izvjesno da se vlastita imena obično ne upotrebljavaju u množini, ti oblici nisu nemogući i gramatičkim opisom, prema našem mišljenju, ne treba sistemski osporavati njihovu egzistenciju – naime, imena koja primarno imaju pojedinačne nosioce mogu se odnositi i na dvoje ili više svojih nosilaca i ostvariti se u gramatičkoj množini (*Nekoliko Taraila živi u Podgorici.*). Otuda i u *Gramatici bosanskoga jezika* nalazimo množinske oblike prezimena *Sirbúbalo – Sirbúbali, Sirbúbālā* (Jahić, Halilović, Palić: 204). Sasvim neopravdano poriče se i množina hipokoristika tipa *striko* i *đedo*, a to znači i čitavog niza dvosložnih deminutivno-hipokorističnih i pejorativnih imenica na *-o/-e*, sa dugouzlaznim akcentom: *medo, zeko,*

¹³ Imenica *doba*, kao jedina imenica srednjeg roda na *-a*, u *Gramatici* nije zastupljena.

cuko, braco, brico, buco, brale, tajo, ujo, ujko, čiko, bleso, blento, klem-po... Posebno je interesantno iz pragmatičke perspektive posmatrati pravilo prema kome se skup od dvije ili više osoba ili životinja muškog pola ne može nazivati hipokorističnim i pejorativnim imenima, a da pritom ne postoje normirana gramatička ili semantička ograničenja u upotrebi množinskih oblika imenica ženskog roda istog značenja (deminutivno-hipokorističnog i pejorativnog): *tete, seke, bake, mace, koke, lije, droce...* U tom smislu, na primjer, pažnja bi se mogla usmjeriti i na gramatičnost rečenica: *Seke se igraju. / Bate se igraju. / Seke i bate se igraju.* Izvjesno je da se množinski oblici: *mede, zeke, brace, brice, uje, čike, blente...*, iako su oblički sasvim regularni i značenjski opravdani, u gramatičkim opisima tradicionalno osporavaju, ili uglavnom zaobilaze. Na primjer, dok autori *Gramatike crnogorskoga jezika* (Čirgić, Pranjeković, Silić: 70), kao i Stevanović (190) i Ostojčić (56), eksplicitno negiraju množinu konkretnih oblika, Stanojčić i Popović (81) ne isključuju je, ali je i ne pominju. Piper i Klajn (70) u opisu promjene imenica muškog roda na samoglasnik ne komentarišu ove imenice – ipak, u vidu napomene sugerišu da se imenice sa hipokorističnim *-ko* tipa *pospanko* „po pravilu, ne upotrebljavaju u množini“. Ni Barić i dr. (112–113, 156) u opisu imenica muškog roda na *-o* ili *-e* ne tretiraju konkretne imenice, a iz *Pregleda sklonidbe po morfološko-naglasnim tipovima* jasno je da im ne osporavaju gramatičku množinu – njihovu paradigmu u jednini i množini ilustruju promjenom imenice *zeko*. Množinu dvosložnih hipokoristika na *-o/-e* sa dugouzlaznim akcentom u hrvatskom jeziku autor Marković (2013: 279) potvrđuje oblicima *brace* i *brale*. Silić i Pranjeković (103) u poglavlju *Sklonidba imenica muškoga roda* kao imenice sa završetkom *-o* prepoznali su imenice tipa *pospanko*, ali ne i dvosložne nazive tipa *medo* i *klem-po*. Tafra (2005: 70–71) konkretan tip imenica nije uvrstila u niz onih koje u hrvatskom jeziku imaju samo jedninu, ali u radu *Broj i rod ispočetka* (2007: 229) u tabelarnom prikazu morfoloških i semantičkih razreda hrvatskog jezika imenicu *braco* ostavlja bez oblika množine. U *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić, Halilović, Palić: 204, 205) imenicom *babo* ilustrovana je promjena dvosložnih „imenica odmila“, pa iako pluralni oblici nisu zastupljeni, u datom kontekstu pretpostavljamo ih kao izvjesne – tim prije jer su na istom mjestu podržani i množinski oblici vlastitih imena (*Sirbubali*). Ono što je interesantno jeste da ni autori koji priznaju oblike množine konkretnih imenica uglavnom ne komentarišu činjenicu da kod njih promjena broja uslovljava i promjenu/kolebanje (?) roda. U tom smislu osvrnućemo se i na tip njihove normirane odnosno preporučene deklinacije. U *Gramatici crnogorskoga jezika*, u kojoj su imenice podijeljene prema rodu a ne prema deklinacijskim vrstama,

promjena imenica tipa *striko*, kao i promjena dvosložnih vlastitih imena na *-o* sa dugouzlaznim akcentom, ograničena je na jedninu i obrazac po kome se mijenjaju gotovo sve imenice muškog i srednjeg roda, a to je obrazac koji u podjeli imenica prema vrstama odgovara *prvoj* odnosno *a-vrsti*¹⁴ (upor. Piper, Klajn: 67–84; Marković 2013: 269–271): *striko, strika, striku...* Dakle, ne predviđa se promjena po deklinaciji „u kojoj većina imenica za živo referira na bića suprotnoga pola“ (Pišković 2011a: 137), tj. po obrascu koji u podjeli na imeničke vrste odgovara *drugoj* odnosno *e-vrsti* (upor. Piper, Klajn: 84–89; Marković 2013: 278–281): *striko, strike, striki...*, a koja jeste standard savremenog hrvatskog i dio standarda savremenog srpskog i savremenog bosanskog jezika¹⁵. Njihova promjena po *e-vrsti* (Stevanovićeve *III vrsta*) bila je i dio norme srpskohrvatskog jezika (Stevanović: 190), a svojevremeno bila je priznata i kao odlika crnogorskog jezičkog izraza (Ostojić: 56). Ograničavanje deklinacije na *a-vrstu* prihvatamo kao regionalno preferiranje, a ne kao isključivu gramatičku ustrojenost – morfološka otvorenost imeničke *e-vrste* za konkretne imenice muškog roda na *-o* nije sporna, pa ni u jezičkoj praksi crnogorskog prostora nije neobično kad se npr. *bati i seki kupuju pokloni*. Svakako, u ovom dijelu treba uvažiti i činjenicu da su lična imena oblici u svojini 'različitih vlasnika', a onda i da njihovu promjenu treba tretirati kao poseban problem. Negiranje pluralne pardigme – *zeke, zekā, zekama...*, u odnosu na singularne oblike *a-vrste* – *zeko, zeka, zeku...* (pa i oblike *e-vrste*, koju Čirgić, Pranjković i Silić (70) ne prepoznaju kao „karakteristiku crnogorskoga jezika“ – *zeko, zeke, zeki...*), skloni smo tumačiti kao rezultat težnje ka metodološkoj dosljednosti – jer kao imenice koje su u jednini muškog a u množini uglavnom ženskog roda¹⁶, one se formalno ne uklapaju u princip podjele imenica prema rodovima i u obrasce deklinacije prema nominativnim završecima odnosno u princip određivanja deklinacijskih vrsta prema rodu. Na isti način, a u svjetlu činjenice da hrvatski standard za imena tipa *Ivo* i za apelative tipa *zeko* određuje promjenu *e-vrste*, može se posmatrati i to što ih Silić i Pranjković (103) izostavljaju iz poglavlja *Imenice muškoga roda*, bez

¹⁴ U literaturi se imeničke vrste imenuju prema genitivnom nastavku: *a-vrsta, e-vrsta, i-vrsta*, a sasvim uobičajeno nazivaju se i imenicama *I, II i III deklinacije*. U nastavku ih i mi identifikujemo prema genitivnoj gramatičkoj morfemi.

¹⁵ Upor. Barić i dr.: 156; Marković 2013: 279; Piper, Klajn: 84; Stanojčić, Popović: 81; Ostojić: 56; Jahić, Halilović, Palić: 205.

¹⁶ Te imenice u hrvatskom jeziku u jednini se „gotovo uvijek slažu s modifikatorima muškoga roda, naročito ako označavaju blizak rodbinski odnos, a u množini se oblik modifikatora uz njih koleba između muškoga i ženskoga roda“ (Pišković 2011a: 138). U crnogorskoj jezičkoj stvarnosti u množini je uz njih uobičajen modifikator ženskog roda – iako to znači neusklađenost sa oblicima jednine, pa i nepodudanje sa polom.

obzira na nastavak *-o* u nominativu jednine. Naime, njihov pristup u podjeli imenica prema rodu podrazumijeva – „Ono što pripada sklonidbi ženskoga roda, to je ženskoga roda (bez obzira na spol)“ (108), a to bi impliciralo i da su *Ivo* i *zeko* ženskog roda.

Izvjesno je i da u *Gramatici crnogorskoga jezika* opisom imenica muškog roda na *-o* nisu prepoznate imenice stranog porijekla koje referiraju na osobu muškog pola: *albino*, *maestro*, *žigolo*, *gringo*, *gaučo*... Pominjemo ih tim prije jer i njihova jezička realnost i množinska paradigma (*albin*, *albinā*, *albinima*...) upućuju na nepreciznost tvrdnje da imenice na *-o* koje označavaju bića „nemaju oblike množine“. U odnosu na oblički jednake i po pitanju roda kolebljive imenice sa značenjem neživog, pa i živog, ovaj tip pozajmljenica – kao formi sa stabilnim gramatičkim muškim rodnom odnosno stabilnom podudarnošću referencijalnog i gramatičkog roda, zavređuje samostalno pozicioniranje (upor.: *taj kimono* – *ta kimona*, *taj zeko* – *te zeke*, *taj maestro* – *ti maestri*...). Množina se ne može poreći ni pozajmljenicama *bufalo*, *flamingo*, *dingo*..., kao imenicama koje muškim gramatičkim oblikom denotiraju životinje oba pola.

Kada je riječ o opisu imenica muškog roda sa nominativnim završetkom *-ø*, prokomentarišaćemo zanemarivanje morfološkog dubletizma tipa *lingvist/lingvista*. Njegova normiranost predstavljena je *Pravopisom crnogorskoga jezika*, ali ne i gramatičkim opisom imenica. *Pravopis* svojim *Rječnikom* potvrđuje paralelizam takvih oblika i obrasce njihove promjene po *a* i *e*-vrsti (*lingvist*, *lingvista*...; *lingvista*, *lingviste*...). Ipak, konkretna naporednost iz ugla jezičke prakse zavređuje poseban osvrt. I u ovom slučaju riječ je o formama koje jezičkom realizacijom pokazuju metodološku manjkavost podjele imenica po rodovima i određivanja imeničkih vrsta prema rodu. Iako se u literaturi konkretne imenice na osnovu završetka *-ist(a)* povezuju sa „različitim rodovima, a time i različitim paradigrama“ (Ćorić: 90), mi ćemo reći da one na jezičkom prostoru Crne Gore svoj paralelizam pokazuju samo u nominativu jednine – u zavisnim padežima jednine gotovo redovno imaju oblike imeničke *e*-vrste, dok se u množini, opet gotovo isključivo, ostvaruju u oblicima *a*-vrste¹⁷: jedn. – *lingvist(a)*, *lingviste*, *lingvisti*...; mn. – *lingvisti*, *lingvistā*, *lingvistima*... Takođe – u jednini, bez obzira na nominativni završetak i dvostruku referenciju¹⁸,

¹⁷ Stevanović istim povodom komentariše da su genitiv množine i akuzativ množine jednaki u paradigmi imenica njegove *I* i *III* vrste i da se ne može govoriti „da li ove imenice imaju oblika tih padeža po III promeni“ (Stevanović: 236).

¹⁸ I autorica Tafra ukazuje da je za gramatičko određenje imenica muškog roda „koje znače neko zanimanje, titulu i sl.“ važna činjenica da mogu označavati osobe oba pola „(profesor)“ (2007: 222).

slažu se sa modifikatorima muškog roda (*taj lingvist / taj lingvista*), dok formalni dubletizam pluralnih oblika – *ti lingvisti / te lingviste*, ostaje u sjenci apsolutne upotrebne dominantnosti prvog oblika (*ti lingvisti*), pa i ostalih oblika množine *a-vrste* (*sa tim lingvistima, o tim lingvistima*). Dakle, jezik u upotrebi podrazumijeva u konkretnom slučaju obrazac ukrštenih paradigmi: imenice na *-ist(a)* u jednini redovno imaju paradigmu *e-deklinacije*, a u množini *a-vrste*, pa takvu jezičku realizaciju treba uvažiti i gramatičkim opisom. Isti paralelizam *Pravopis crnogorskoga jezika* predviđa i za imenice na *-at(a)* (*diplomat, diplomata...; diplomata, diplomate...*). Kako se one u literaturi, s obzirom na rod i tip paradigme, pominju zajedno sa imenicama na *-ist(a)* (Stevanović: 235–236; Ćorić: 90), treba reći da je njihova savremena upotrebna vrijednost drugačija. One ne pokazuju ukrštanje paradigmi svojstveno imenicama na *-ist(a)*: bez obzira na nominativni dubletizam, i činjenicu da imaju dva referencijalna roda, u oba broja uobičajeno se mijenjaju po paradigmi *e-vrste* (jedn. – *diplomat(a), diplomate, diplomati...*; mn. – *diplomate, diplomatā, diplomatama...*), dok ih princip kongruentnosti u jednini potvrđuje kao imenice muškog, a u množini gotovo dosljedno kao imenice ženskog roda (*taj diplomat(a), te diplomate*).

I ovu priliku koristimo da skrenemo pažnju na pitanje roda složenih skraćenica. Već smo pisali o tome da se *Gramatika crnogorskoga jezika* ne bavi njihovim rodovima (Šubarić: 274) – jednom rečenicom i jednim primjerom identifikovane su skraćenice muškog roda na *-ø* (*CNP-ø – Crnogorsko narodno pozorište*). Naglasićemo da bi gramatičkim opisima trebalo obuhvatiti i verzalne skraćenice kojima se rod ne dodjeljuje prema obliku i izgovornom liku, već prema ženskom rodu osnovne riječi punog naziva: *naša OŠ, tadašnja SFRJ, takva EU, današnja CANU, uspješna BH...* U datim primjerima rod skraćenica očitava se u atributima ženskog roda, a kongruentni atributi ženskog roda u ovom slučaju podrazumijevaju i nepromjenljivost skraćeničkih formi. O mogućim kolebanjima svjedoče verzalne forme: *tvoj/tvoja DNK, novoizabrani/novoizabrana RIK, takav/takva SDP...* – kojima se muški rod dodjeljuje¹⁹ na osnovu oblika (prema imenicama podudarnog oblika), a ženski saglasno rodu osnovne imenice punog naziva. I u njihovom slučaju određenje roda podrazumijeva 'provjeru'

¹⁹ Načelno smo saglasni sa terminološkom distinkcijom pojmova *dodjeljivanje roda* i *određivanje roda*, mada smo mišljenja da *dodjeljivanje roda*, kao psiholingvistički fenomen, nije jednostavno svesti na lingvistički kontekst: „rod se imenici dodjeljuje simultano s pohranjivanjem u mentalni leksikon izvornoga govornika, a određivanje roda podrazumijeva provjeru toga inherentnoga imeničkog obilježja na rodno flektivnim riječima pridruženim imenici“ (Pišković 2011a: 194, vid. i 75–76).

dodijeljenog roda – to znači da se ni rod skraćenica ne određuje prema formi i nominativnom završetku, već pridruživanjem rodno flektivnih riječi. Zato je i za predočeno kolebljivo slaganje atributâ opravdano reći da je odraz sintagmatske prirode roda, „koja ima svoje morfološke pokazatelje” (Tafra 2007: 226). U tom smislu sa iznenađenjem smo uočili da i autori koji osporavaju rod kao morfološku kategoriju, završetke akronima izdvajaju kao markere njihovog roda.²⁰

4. U *Gramatici crnogorskoga jezika* imenice ženskoga roda određene su kao imenice koje se završavaju na *-a* i *-ø*, a neke vlastite i na *-e*.

Rekli smo da su se pristupom autora među njima našle i imenice na *-a* koje denotiraju osobe muškog pola. U datom opisu one su ilustrovane vlastitim muškim imenima: *Ilija, Milija, Nikola, Mića, Maša*, a dati niz se prema uvodnom sadržaju proširuje i primjerom – *Vasilija*, iako *Vasilija* na prostoru Crne Gore jeste ženski oblik prema muškom imenu *Vasilije*. Ilustracijama su predstavljene i zajedničke imenice koje označavaju vršioca radnje ili dužnosti odnosno imaoca zanimanja ili zvanja: *paša, vladika, gazda, sudija*²¹. Od imenica koje referiraju na osobe oba pola zastupljene su *kukavica, izjelica* i *varalica*, ali, kao što smo već i prokomentarisali, ne u kontekstu kojim bi se tumačio odnos njihovog referencijalnog i gramatičkog roda. Opis svih izdvojenih imenica sveden je na oblike vokativa jednine u paradigmi promjene u kojoj preovladava ženski rod. Jasno je da su dati primjeri na osnovu formalnog kriterijuma prepoznati kao imenice ženskoga roda i da je zanemarivanje semantičke komponente rezultiralo nepodudarnošću referencijalnog i gramatičkog roda – vlastita imena i zajedničke imenice muškog referencijalnog roda, kao i zajedničke imenice dvostruke referencije, prema nominativnom završetku *-a* i tipu promjene raspoređene su u imenice ženskog roda. Autori ne uzimaju u obzir princip kongruentnosti, a onda ni činjenicu da uz imenice tipa *gazda, vladika, paša...*, u jednini, saglasno referencijalnom rodu, uvijek stoje modifikatori muškog roda, dok se njihovi množinski oblici,

²⁰ Autorka Pišković, koja inače sasvim uspješno 'brani' (2011b: 153) sintaksičku definiciju roda, kaže da su u hrvatskom jeziku akronimi muškog roda ako se „završavaju na suglasnik, samoglasnike *-i, -o, -e, -u* i naglašeno *-a*“ (Pišković 2011a: 89–90). Primjeri pak iz *Hrvatskog pravopisa* svjedoče da se akronimi sa nekim od tih završetaka sintaksički realizuju u ženskom rodu: „lijepa naša RH, naša MH, slavna HAZU“ (Badurina, Marković, Mićanović: 162).

²¹ Ova imenica obično se prepoznaje kao imenica muškog referencijalnog roda – jer je riječ o zanimanju koje su nekad „vršila isključivo ili pretežno muška lica“ (Stevanović: 177). Danas ona ima tvorbeni parnjak koji označava osobu ženskoga pola – *sutkinja*, dok je oblik *sudija* zapravo potvrda generičnosti muškog roda koji može referirati i na žene.

uticajem formalnog kriterijuma (tj. oblika imenice), slažu sa modifikatorima ženskog roda (*taj gazda, te gazde*). Otuda za opis koji daju nije relevantna ni činjenica da uz imenice sa „semantičkom dvorodnošću“ (Pišković 2011a: 147), tj. dvostrukom referencijom, u jednini mogu da stoje modifikatori oba roda (*taj izjelica, ta izjelica*), a da je i u njihovom slučaju u množini običnije obličko slaganje (*te izjelice*).

Da odnos referencijalnog i gramatičkog roda nije odnos kome autori *Gramatike* pridaju značaj, može se zaključiti i iz rečenice date u opisu promjene imenica ženskog roda na *-a*: „Isti obrazac važi i za imenice sa značenjem osoba muškoga pola na *-a*, kao i za imenice *đeca, braća, gospoda, vlastela*, i brojevnice na *-ojica (dvojica, obojica, trojica)* i *-orica (petorica, šestorica...)*“. Na osnovu takve formulacije moglo bi se zaključiti da imenice predstavljene primjerima ne referiraju na osobe muškog pola – iako *braća, dvojica, obojica, petorica...* jesu zbirne/brojevnice koje označavaju isključivo muške osobe, a *djeca, gospoda, vlastela...*, zbirne imenice koje označavaju skup osoba muškog, ili pak oba pola. U vezi sa ovim imenicama pomenućemo i da svedenost roda na morfološku ravan marginalizuje činjenice da su u njihovom slučaju „rod i broj amalgamirani u istom obliku“ (Marković 2013: 280) i da one u odnosu na druge imenice ženskog roda u jednini pokazuju drugačije slaganje sa predikatom (*Moja braća su najbolja*)²² odnosno da tu vrstu imenica karakterišu različita kongruentna kolebanja (upor. Pišković 2011a: 235–239).

I u poglavlju posvećenom imenicama ženskog roda na *-∅* suočavamo se sa nepreciznošću formulacija. Umjesto da se konstatuje da su zbirne imenice na „*-ad-∅*“ (*prasad, telad, momčad*) ženskog roda, kaže se da se one mijenjaju „Po obrascu promjene imenica ženskog roda na *-∅*“ (Čirgić, Pranjković, Silić: 77)²³. Nepreciznosti pripisujemo i ograničavanje konkretnog obrasca na zbine imenice tvorbeno uobličene sufiksom *-ad* i sa tim u vezi izostavljanje rjeđih zbirnih imenica drugačijih tvorbenih tipova a iste paradigme – *mladež, nejač, sitnež, pilež, živež, šiljež, mlađ...*²⁴ Istina je da one kao imenice čija deklinacija nije predvidiva iz nominativnog nastavka, oponiraju 'morfolozigaciji' roda – njihova gramatička vrijednost ženskog roda

²² Ipak, imenice tipa *dvojica, trojica...*, izdvojene su u posebno poglavlje i autori ih prema predikatskoj kongruenciji određuju kao pluralne oblike srednjeg roda (o tome u nastavku).

²³ Obrazac promjene prema kome se imenice uobičajeno identifikuju kao imenice *i-vrste* odnosno kao imenice sa paradigmom *III deklinacije* (upor.: Marković 2013: 281–282; Piper, Klajn: 89–91).

²⁴ Marković je sve imenice *i-deklinacije* razvrstao u tri grupe: imenice sa sufiksom *-ost*, imenice sa sufiksom *-ad* i one bez jedinstvenog tvorbenog uzorka (Marković 2007).

uslovljena je semantičkim sadržajem, tj. kolektivnim značenjem (upor. Bošnjak)²⁵ i iskazuje se „kroza slaganje imenice u sintagmi“ (Marković 2007: 16–17). Konkretno imenice, sa značenjem skupa (uglavnom mladih) ljudskih bića / životinja oba pola, prate modifikatori ženskog roda, a moguća kongruentna kolebanja, na koja ukazuju podaci u literaturi²⁶, ne mogu biti razlog za njihovo izostavljanje iz grupacije imenica ženskog roda.

Nastavak opisa pokazuje da je izbjegnuto i precizno određenje roda pluralnih oblika *oči* i *uši*. Ono je svedeno na neprozirno tumačenje: „I imenice *oko* i *uho* u množini mijenjaju se po obrascu imenica ženskoga roda na $-\emptyset$ “. Njime se ne potvrđuje gramatička činjenica da je u ovom slučaju promjena broja uslovlila i promjenu roda (i deklinacijske vrste) i da *oči* i *uši* zaista jesu imenice ženskog roda sa pluralnom paradigmom uobičajenom za imenice ženskog roda na $-\emptyset$. Dakle, njihova dvorodnost/heterogenost uslovljena promjenom broja nije jasno izrečena – njeno konkretizovanje izbjegnuto je na isti način kao što je to učinjeno i sa dvorodnošću/heterogenošću imenica tipa *kimono*, *loto*, *bingo*, *korzo*... Zato i povodom njih može se reći da različite vrste dvorodnosti pokazuju slabosti morfološkog okvira u kome se poistovjećuju rod i deklinacijska vrsta, a da autori zarad metodološke principijelnosti ne prepoznaju gramatičku realnost netipičnih oblika (upor. *taj kimono* – *ta kimona*²⁷, *to oko* – *te oči*²⁸, *taj zeko* – *te zeke*²⁹, *to tele* – *ta telad*³⁰).

²⁵ O tezi da osim broja i rod služi kvantifikaciji u jeziku, i o tumačenju da se značenje „kolektivne množine“ / „skupnosti“ vezuje za srednji i ženski rod vid. Pišković 2011a: 100–102.

²⁶ U *Rečniku srpskoga jezika* (2007) imenice *mladež* i *nejač* obilježene su kao imenice ženskog roda; *sinež* ima paralelno date kvalifikatore muškog i ženskog roda (i u značenju: „mala deca; mladunčad životinja“); *pilež* je primarno obilježena oznakom ženskog roda, a u zagradama je data i oznaka muškog, dok su *živež* (u značenju živine, peradi) i *šiljež* određene kao imenice ženskog roda; imenica *mlađ* („riblji podmladak“) prepoznata je kao imenica muškog i ženskog roda sa dvije paradigme: m. r.: *mlađ*, *mlađa*; ž. r.: *mlađ*, *mlađi*.

²⁷ Oblici iste paradigme (*a*-vrsta) bez obzira na različitost roda u jednini i množini (muški – srednji).

²⁸ Oblici različitog roda (srednji – ženski) i različitih paradigmi (*a*-vrsta i *i*-vrsta) u jednini i množini.

²⁹ Oblici različitog roda (muški – ženski) u jednini i množini, sa paradigmom *a* i *e*-vrste u jednini i *e*-vrste u množini.

³⁰ Odnos ovih oblika za nas jeste odnos gramatičke jednine i značenjske množine, tj. posmatramo ih kao oblike gramatičke jednine različitog roda (srednji – ženski) i različitih paradigmi (*a* i *i*-vrsta). Ovdje ih navodimo jer se u literaturi primjeri toga tipa svrstavaju u imenice tzv. *manjkavih rodova* (engl. *inquate genders*) (Corbett: 170–175) odnosno u imenice čija dvorodnost „korespondira s tvorbom množinskih oblika“ (Pišković 2011a: 154), a mi bismo, u njihovom slučaju, ipak precizirali – ‘sa tvorbom zbirnih oblika’.

5. Imenice srednjeg roda *Gramatikom crnogorskoga jezika* identifikovane su kao one koje se „završavaju nastavcima -o, -e i \emptyset “ (Čirgić, Pranjković, Silić: 77). I u njihovom slučaju izostaju komentari koji bi predložili netipične slučajeve i moguća kolebanja. Najprije, podsjećamo da je imenica *auto* u opštim napomenama predstavljena kao dvorodna koja ima „dvije deklinacije“. S obzirom na to da nije riječ o obliku sa dvostrukom paradigmom, grešku autora interpretiraćemo na sljedeći način: imenica *auto* kao imenica muškog roda mijenja se po paradigmi imenice *kimono*, a kao imenica srednjeg roda po paradigmi imenice *kolo*? Naravno, dekliniranje konkretne imenice pokazuje istovrsnost promjene imenica *kimono* i *kolo*, a to će reći da imenica *auto*, bez obzira na normom predviđeno kolebanje roda, ima samo jedan tip promjene. Takva gramatička činjenica korisnike *Gramatike* suočice sa pitanjem – kako razlučiti vrijednost roda imenice *auto* s obzirom na morfološku istovjetnost njenih oblika u muškom i srednjem rodu? Na to pitanje pak odgovaraju i sami autori – istina, u formi ilustracije bez objašnjenja: *taj auto / to auto*, demonstrirajući na taj način neminovnu metodološku nedosljednost uslovljenu neospornom sintaksičkom prirodom imeničkog roda.

U kontekstu sigurnih dilema sa kojima će se suočiti korisnici *Gramatike* prokomentarisaćemo i izostanak već pomenutih imenica stranog porijekla tipa *violončelo, čelo, leno, geslo...*, koje se odlikuju stabilnošću srednjeg roda, za razliku od onih pozajmljenica koje u odnosu na broj pokazuju kolebljivost muškog i srednjeg roda – tipa *sombrero, intermeco, torpedo...* Neosporno je da su obje grupe primjera pozajmljenice, da u nominativu jednine imaju gramatičku morfemu -o i da se mijenjaju po istom tipu paradigme (*a-vrsta*). Međutim, neosporno je i to da će se i u njihovom slučaju rod 'provjeriti', tj. odrediti 'sintaksičkim mehanizmom' pridruživanja pridjevskih riječi: *to violončelo – ta violončela, to geslo – ta gesla; taj sombrero – ta sombrera, to intermeco – ta intermeca...* Otuda možemo pretpostaviti da je oblička podudarnost pozajmljenica srednjeg i muškog roda na -o, autorima bila dovoljan razlog za izostavljanje prvih kao manje tipičnih.

U opisu deklinacije imenica srednjeg roda, bez obzira na zastupljenost primjera *cvijeće*, ostale su bez komentara zbirne imenice toga tipa (naši primjeri: *lišće, pruće, trnje, bilje, granje...*) – kao oblici semantičke množine u odnosu na jedninu imenica muškog odnosno ženskog roda sa značenjem neživog³¹ (*cvijet, list, prut, trn, biljka,*

³¹ Uglavnom označavaju pojmove iz prirode i biljnog svijeta. Njima se mogu pridružiti i *roblje* i *osoblje* – vjerovatno jedine „sa značenjem živih bića“ (Klajn: 129).

grana...). One su ostale neprimijećene i u opisu obrazaca promjene imenica muškog roda na $-\emptyset$ i ženskog roda na $-a$. Tako u opisu pluralnih oblika imenica tipa *cvijet, list, prut...*, ne daje se objašnjenje da njihovu gramatičku množinu (*cvjetovi, listovi, prutovi*) prati i semantička množina u zbirnom obliku srednjeg roda (*cvijeće, lišće, pruce*). Da je riječ o nesistematičnom bilježenju gramatičkih pojava, govori činjenica da je npr. u opisu imenica srednjeg roda na $-\emptyset$, uz oblik *dijete* dat i zbirni oblik *djeca*. Upravo u vezi sa tim pažnju smo usmjerili i na rečenicu: „Imenica *dijet-e-∅* u množini ima oblik zbirne imenice *dec-a* i mijenja se po obrascu jednine imenica ženskog roda na $-a$ “ (Čirgić, Pranjković, Silić: 79). Zanimljivo je da zanemarićemo nepreciznost formulacije na osnovu koje bi se moglo zaključiti da imenica *dijete* ima paradigmu imenica ženskog roda na $-a$ ³², i reći da je opisom trebalo precizirati da je odnos oblika *dijete* – *djeca* semantički. Oblik *djeca* ne može gramatički biti „u opreci prema jednini jer je i sam jednina“ (Tafra 2005: 76) – to je oblik gramatičke jednine ženskog roda, sa značenjem množine u odnosu na *dijete*. Dakle, imenica *dijete* nema gramatičku množinu i opisom treba preduprijediti formalna tumačenja po kojima su *djeca* množinski oblik ženskog ili pak srednjeg roda. Sa takvim tumačenjima suočavaju nas i studenti filologije, ali i sami autori *Gramatike* u nastavku opisa (vid. dalje). Iako je naš komentar primarno podstaknut citiranom rečenicom, važno je da ga upotpunimo i sljedećim izjašnjenjem; poznat je pristup po kome se imenica *djeca*, kao i imenice *braća, dvojica, trojica...*, pa i *vlastela, gospoda*, na osnovu slaganja sa atributom određuju kao oblici jednine ženskog roda, a prema slaganju sa predikatom kao oblici množine srednjeg roda (upor. Marković 2013: 279–280)³³; sasvim izvjesno riječ je o imenicama koje karakterišu različita kongruentna ostvarenja (Pišković 2011a: 149, 154–155; 235–239), ali držimo da je kongruentni atribut primarni pokazatelj vrijednosti imeničkog roda (upor. Corbett: 226; Tafra 2007: 226–227). Sa tim u vezi interesanto nam je i zapažanje da i Silić i Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika* (108, 115, 117) iste imenice (*djeca, braća, vlastela, gospoda, dvojica*) prepoznaju kao dvorodne („paradigmatska osa“ – „sintagmatska osa“), dok kao (ko)autori *Gramatike*

³² Upor.: „Imenice srednjega roda koje ispred $-\emptyset$ imaju morfem $-e-$ koji u kosim padežima alternira sa $-et-$ umjesto množine imaju zbirne imenice na $-ad-\emptyset$ i mijenjaju se kao imenice ženskoga roda na $-\emptyset$ “ (Čirgić, Pranjković, Silić: 79). I u ovom slučaju riječ je o nepreciznosti iz čije interpretacije proizilazi da se imenice tipa *tele* mijenjaju „kao imenice ženskoga roda na $-\emptyset$ “? Ista rečenica ponovljena je i u udžbeniku *Crnogorski jezik za II razred gimnazije* (Čirgić, Šušanj: 60).

³³ Zapravo, u odnosu na takav princip, slaganje sa predikatom u muškom rodu množine neke od njih bi odredilo i kao trorodne (upor. *Nas petorica smo proputovali cijeli svijet. / Njih petorica su proputovala cijeli svijet.*).

crnogorskoga jezika variraju takvo tumačenje i ograničavaju ga na brojne imenice *dvojica, trojica, četvorica...* (80). U tom kontekstu predočavamo i sljedeće činjenice.

6. U *Gramatici crnogorskoga jezika* brojne imenice konceptijskom postavkom izdvojene su od ostalih imenica i predstavljene zasebnim poglavljem – *Imenice, Podjela imenica po značenju, Promjena imenica, Imenice muškoga roda, Imenice ženskoga roda, Imenice srednjega roda, Brojevne imenice*. Unutar poglavlja *Brojevne imenice* prepoznate su dvije grupe: *Imenice na -ojic-a i -oric-a* i *Imenice na -oje-ø i -or-o*. Nećemo komentarisati (ne)opravdanost (?) takvog izdvajanja, kao ni (ne)opravdanost (?) proglašavanja oblika tipa *dvoje, troje, četvero, šestoro*³⁴... brojnim imenicama³⁵, ali ćemo se suočiti sa činjenicom da su tim poglavljem autori izašli iz 'morfologiziranog' poimanja imeničkog roda i konkretnije zašli u tumačenje njegove sintaksičke prirode. Ipak, prema našem mišljenju na neprihvatljiv način. Zanemarili su slaganje sa atributima i na osnovu primjera tipa „*Obojica su došla;*“, zaključili da se brojne imenice na *-ojic-a* i *-oric-a* u kongruenciji „ponašaju kao imenice srednjega roda množine“ (Čirgić, Pranjkić, Silić: 80). Pritom, evidentno je i da nisu uzeli u obzir mogućnost njihovog slaganja sa predikatom u muškom rodu plurala (npr. uz oblike genitiva *nas, vas* – vid. fusnotu 33)? Takođe, tvrdnju da se brojne imenice u promjeni ponašaju „kao imenice ženskoga roda jednine“ ne prati adekvatan odabir primjera – umjesto da se, saglasno tvrdnji, konkretne imenice predstave u paradigmatičkom odnosu, ilustracije su svedene na sintagmatsku ravan, tj. na dvije zasebno uobličene rečenične strukture („*S obojicom su bili u dobrim odnosima; Začu se glas četvorice ljudi*“³⁶). Dakle, ni ovim dijelom opisa imenica nije 'razotkrivena' činjenica da se njihov rod primarno određuje na osnovu slaganja sa atributom – iako iz te vrste slaganja „ne mora uvijek biti jasan spol referenta“ (Tafra 2005: 90). Korisnicima *Gramatike* tako je ostala dilema više – gramatički rod konkretnih brojnih imenica (srednji rod množine ili ženski rod jednine?), a onda i pitanje vrijednosti njihovog roda u odnosu na imenice *djeca, braća, vlastela, gospoda?*

³⁴ Isti oblici, kao oblici koji „označavaju tačan broj mladih bića ili bića različita roda“ u poglavlju *Brojevi* imenuju se kao zbirni brojevi (Čirgić, Pranjkić, Silić: 99).

³⁵ Propustima u obradi brojnih riječi u hrvatskom jeziku bavila se Tafra (2000). Upor. i Cvitanušić Tvico, Gulešić Machata.

³⁶ Ni u *Gramatici hrvatskoga jezika* dati primjer ne predstavlja brojne imenice u paradigmatičkom odnosu: *S onom dvojicom stigle su njihove žene* (Silić, Pranjkić: 117; upor. i 115).

Da prethodno pomenuta pojava identifikovanja zbirnih imenica kao pluralnih oblika ima pokriće u gramatičkoj literaturi, svjedoči upravo sadržaj potpoglavlja *Imenice na -oje-ø i -or-o*. Iako su konkretni oblici³⁷ ilustrovani primjerima *troje đece, četvoro teladi, šestoro momčadi*, autori konstatuju da imenice, zamjenice i pridjevi uz njih stoje u genitivu množine – genitiv jednine zbirnih imenica proglašava se genitivom množine, a neutemeljenost predočene konstatacije potencira se i neujednačenošću primjera koji slijede: *dvoje mojih dragih unučadi, šestoro njene male mačadi*? Ni u slučaju ovih brojevnih riječi nisu date ilustracije slaganja sa atributom (*ovo/ono dvoje*). Kongruencija sa predikatom svedena je na srednji rod jednine („*Pjevalo je dvoje đece;*“), dok se mogućnost slaganja sa predikatom u muškom rodu množine ne pominje (npr. *Nas dvoje smo stigli*). Jasno je da specifičnost promjene konkretnih oblika autorima nije dala ‘priliku’ da je odrede prema rodu – „imenice na *oje-ø i -or-o*“ isključivo na osnovu slaganja sa predikatom određene su kao imenice srednjeg roda jednine, a korisnici *Gramatike* ostaju uskraćeni za podatak o tipu njihove deklinacije? Iz krajnje šturog, konfuznog i neutemeljenog opisa ne saznaje se da je u pitanju posebna deklinacija, koje gotovo i da nema u svakodnevnom jeziku – ne saznaje se da se u savremenom izrazu konkretni oblici uglavnom ne dekliniraju, pogotovo kada stoje sa predlogom, niti da su zavisni padeži brojeva od *četvoro* naviše „gramatički arhaizmi“ (upor. Piper, Klajn: 145; Tafra 2000: 270). Predočeni obrazac promjene ne ukazuje ni na moguću značenjsku uslovljenost: „osoba – ostalo“ (Tafra 2000: 270, 272; Marković 2013: 488). Svakako, iako je riječ o paradigmi koja nema savremenu upotrebnu, pa ni normativnu vrijednost, njena uobličena zavređuje pažnju, ali zbog tematske i prostorne ograničenosti ne može biti predmet ovog rada.³⁸

7. I u udžbeničkoj literaturi namijenjenoj srednjoškolskoj nastavi *Crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika* (Čirgić, Šušanj: 51) imenički rod predstavljen je kao morfološka kategorija. Nije definisan, već se učenici navode da njegovu gramatičku suštinu spoznaju iz rečenice: „Sve imenice razvrstavaju se u tri roda: muški, ženski i srednji“ (52). Sugestija da ne treba miješati rod i pol i u ovom slučaju ograničena je na primjere tipa *Nikola, Matija, vladika, sudija...*, koji su gramatički, prema morfološkoj oznaci – nominativnom

³⁷ Za nas zbirni brojevi.

³⁸ Npr. interesantno je kako je tvrdnja da „nominativ s prijedlozima“ (?) najčešće ima funkciju gentiva, gotovo u formi zagonetke svedena na primjere: „*dv-ó-ga/dv-òjē-ga; pet-ór-ga*“ (?).

završetku *-a*, prepoznati kao ženski oblici. Ipak, na datu sugestiju i izdvojene primjere autori neočekivano nadovezuju konstataciju oponirajućeg sadržaja: „S obzirom na biološku razliku između bića muškoga i ženskoga pola, u jeziku se razlikuje rod imenica kojima se ta promjena registruje“? Kao i u *Gramatici crnogorskoga jezika*, i u udžbeniku *Crnogorski jezik za II razred gimnazije* razvrstavanje imenica u rodove određeno je nominativnim završecima, a pojedini dijelovi gramatičkog opisa doslovno su preuzeti iz *Gramatike*. Tako se i srednjoškolcima dvorodnost imenica predočava vezama *taj bol / ta bol, taj auto / to auto*, bez objašnjenja o ulozi determinativnih riječi. Neobičajeno za tu vstu literature – iz sadržaja izostaju obrasci (paradigme) imeničkih deklinacija; deklinacijske vrste nisu raspoređene i predstavljene prema rodovima, niti su identifikovane i predstavljene kao *I, II, III* odnosno *a-, e-* ili *i-*vrsta; u opisu imenica muškog/ženskog/srednjeg roda ‘usputno’ i nedosljedno, bez gramatičkih ilustracija i eksplikacija, pominju se obrasci promjene imenica određenog roda³⁹, a samo dekliniranje svedeno je na prilično neprecizne i gramatički nedorečene napomene o pojedinim padežnim oblicima.

8. Dakle, u „prvoj službenoj gramatici crnogorskoga jezika“ klasifikacija imenica po rodovima primarno je uslovljena njihovom morfološkom ustrojenošću, a takav pristup rezultirao je poistovjećivanjem roda i deklinacijske vrste: pripadnost rodu određena je flektivnim afiksom nominativa jednine i tipom deklinacije, a istovremeno tip deklinacije determinisan je vrijednošću roda. Ipak, s obzirom na činjenicu da imenice različitih rodova mogu imati isti nominativni nastavak, princip određenja roda u *Gramatici crnogorskoga jezika* stoji kao otvoreno pitanje. U datom osvrtu konkretnim primjerima ukazali smo na nekonzistentnost morfološkog okvira u kojem se predstavlja rod imenica – u takvoj postavci zarad metodološke principijelnosti i dosljednosti uglavnom se ne prepoznaje gramatička realnost netipičnih oblika. Ako se pak prepozna, ‘nepincipijelno’ se poseže za sintaksičkim kriterijumom određenja roda, ali na nivou ilustracije – iako praktično primijenjen, princip kongruencije (*taj auto / to auto*) u predočenom opisu nema vrijednost gramatičke činjenice. Neočekivano, jednim svojim dijelom teorijsko gramatičko priznanje zavrijedio je u opisu brojevnih imenica, a u ishodu takvog pristupa imenice tipa *dvojica, trojica, sedmorica...*, dobile su

³⁹ Npr.: „obrazac promjene imenica ženskog roda na *-a*“ (58); „obrazac imenica srednjega roda“ (60)...

posebnu vrijednost roda u odnosu na oblike *djeca, braća, gospoda, vlastela...*? U cilju stabilnosti kategorije imeničkog roda takva nedosljednost, kao i ostale neprecizne i pogrešne tvrdnje na koje smo ukazali, zahtijevaju revidiranje – iako je riječ o gramatici koja nosi epitete, a onda i odgovornost *prve, službene*, pa i *jedine* gramatike crnogorskog jezika, težinu njene odgovornosti treba mjeriti i činjenicom da je na njoj utemeljena udžbenička literatura namijenjena nastavi redovnog školskog predmeta – predmeta sa četvoročlanim nazivom: *Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost*?

Literatura:

- Badurina, Lada, Ivan Marković i Krešimir Mićanović. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska, 2009.
- Barić, Eugenija i dr. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- Bošnjak-Botica, Tomislava i Milvia Gulešić-Machata. „Rod imenica na -a za osobe muškoga spola“. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2(4) (2007): 170–89. Preuzeto sa: <http://hrcak.srce.hr/21774>
- Bošnjak, Tomislava. „Gramatička i semantička kolebljivost dvosložnih imenica sa sufiksom -ež“. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31 (2005): 1–18.
Preuzeto sa: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=912
- Bugarski, Ranko. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1995.
- Corbett, Greville G. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Cvitanušić Tvico, Jelena i Milvia Gulešić Machata. „Opis brojevnih imenica u hrvatskome kao inom jeziku“. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2(14) (2012): 183–203. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/111185>
- Čirgić, Adnan, Ivo Pranjaković i Josip Silić. *Gramatika crnogorskoga jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke, 2010.
- Čirgić, Adnan i Jelena Šušanj. *Crnogorski jezik za II razred gimnazije*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2016.
- Ćorić, Božo. *Lingvomarginalije*. Biblioteka: Književnost i jezik, knjiga 32. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2009.
- Hockett, Charles F. *A Course in Modern Linguistics*. New York: The Macmillan Company, 1958.
- Ivić, Milka. „Neka zapažanja o broju i rodu u srpskohrvatskom jeziku“. *Južnoslovenski filolog*, XLV (1989): 27–44.

- Jahić, Dževad, Senahid Halilović i Ismail Palić. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe, 2000.
- Klajn, Ivan. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku*. Drugi deo. Sufiksacija i konverzija. Beograd: 2003.
- Marković, Ivan. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput, 2013.
- Marković, Ivan. „Do kosti – Imenice hrvatske i-sklonidbe“. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 1(3) (2007): 14–36. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/20653>
- Mrazović, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- Ostojić, Branislav. *Kratka pregledna gramatika srpskoga jezika*. Podgorica: Unireks, 1997.
- Piper, Predrag i Ivan Klajn. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2013.
- Pišковиć, Tatjana. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput, 2011a.
- Pišковиć, Tatjana. „Sintaksička narav gramatičkoga roda“. *Filologija*, 56 (2011b): 137–158. Preuzeto sa: <http://hrcak.srce.hr/75521>
- Pišковиć, Tatjana. „Hrvatski gramatički rod kao kulturem“. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 24(2) (2012): 61–70. Preuzeto sa: <http://hrcak.srce.hr/96904>
- Pravopis crnogorskoga jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke, 2010.
- Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2007.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. 2. izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- Stanojčić, Živojin i Ljubomir Popović. *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008.
- Stevanović, Mihailo. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga, 1981.
- Šubarić, Sanja. „Status skraćenica – u istorijskoj i savremenoj perspektivi“. *Slavistična revija, časopis za jezikoslovje in literarne vede*, 65/2 (2017): 263–80.
- Tafra, Branka. „Morfološka obilježja brojevnih riječi“. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26 (2000): 261–75. Preuzeto sa: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=5537
- Tafra, Branka. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- Tafra, Branka. „Broj i rod ispočetka“. *Filologija*, 49 (2007): 211–33. Preuzeto sa: <http://hrcak.srce.hr/33701>

GENDER IN THE GRAMMATICAL DESCRIPTION OF NOUNS

(A CONTRIBUTION TO THE STABILITY OF THE CATEGORY OF NOMINAL GENDER)

It is known that the category of nominal gender in literature is determined in different ways, and in this paper we presented its status in the “first official grammar of the Montenegrin language”. We contested the morphological determination of the gender class and pointed out the deficiencies of the grammatical description of nouns based on such a definition. Prompted by the concrete description, but also by pedagogical practice and lexicographic experience, in this paper we advocated for the syntactic nature of nominal gender trying to bring to the fore the issue of its unjustified neglect and negation. We approached the above-mentioned description primarily having in mind the fact that, although in Montenegrin schools a teaching course is taught titled *The Montenegrin-Serbian, Bosnian, Croatian Language and Literature*, in teaching the language only textbooks based on the Grammar of the Montenegrin language are envisaged.

Key words: nouns, grammatical gender, referential gender, masculine/feminine/neuter gender, dual gender, nominative ending, noun paradigm, grammatical number, modifiers, congruence/agreement.